

POŠTNINA PLAČANA V GOTOVINI.

MENTOR

LETN. 23
1935-36

ŠTEV. 3

Vsebina 3. številke:

J. Dolencec, Med dijaki delavci 49 / J. Mlakar, Spomini 52 / Ljubo, Tovariš Lojze 58 /
R. M. Rilke-Čampa, Panter 59 / Prof. S. Breskvar, Izlet v vesolje 60 / N. Kuret,
Ulysses z Ithake 65 / Memor, Z vernimi dušami 69 /

OZORNİK: Nove knjige 70 / Naši zapiski 71 / Pomenki 71 / Zanke in uganke 72.

Uredništvo lista: Prof. dr. Joža Lovrenčič, Ljubljana, Zrinjskega c. 7. — Na uredništvo se pošiljajo vsi rokopisi in dopisi, ki so namenjeni za objavo v listu. — Rokopisi se ne vračajo. — Uprava je v Ljubljani, Miklošičeva cesta 7. — Na upravo se naslavlja vsa naročila in reklamacije.

Mentor izhaja v Ljubljani med šolskim letom vsakega 1. v mesecu. — Izdaja ga Prosvetna zveza v Ljubljani (odg. prof. Janko Mlakar, Ljubljana, Ilirska ul. 25.) Urednik prof. dr. Joža Lovrenčič. — Tiska tiskarna Tiskovnega društva v Kranju. Predstavniki tiskarne France Uhernik, Kranj.

Celoletna naročnina za dijake Din 30., za druge in zavode Din 40. Posam. številka Din 4.—. Plačuje se naprej. — Štev. ček. računa pri poštni hranilnici v Ljubljani 14.676. — Naročnina za Italijo: Lit. 10.— za dijake, Lit. 15.— za druge; za Avstrijo: S 4.— za dijake, S 6.— za druge. — Plačuje se po italijanskih, oziroma avstrijskih čekovnih položnicah „Katoliških misijonov“ v Grobljah pri Domžalah. — Naročnina za Ameriko 1 dolar, za vse druge kraje vrednost 4 švic. frankov. — Poverjeniki dobivajo za vsakih 10 plačanih izvodov enajstega zastonj. — Plačati pa morajo vso naročnino za vse naročene izvode pred izidom šeste številke vsakega letnika.

B. KOLB & PREDALIČ

Sportna trgovina - Ljubljana - Kongresni trg 4

Za zimo priporočamo svojo bogato zalogo zimskega sportnega blaga: smučl, palice, stremena, čevlje, maže, volnenega blaga itd.

Za poletje pa naše priznane šatore, kajak čolne in dežne plašče ter vso opremo za lahko atletiko, tenis, turistiko t. t. d.

(Od 1. novembra dalje Kongresni trg štev. 4)

I. DOLENEC:

MED DIJAKI DELAVCI

Ali ste že kaj čuli o Nevesinju? V zgodovini ste se morebiti učili, da je 18. junija 1875 počila tam „nevesinjska puška“, ki je sprožila „nevesinjski upor“ kristjanov proti Turkom v Hercegovini. Z nevesinjskim uporom se je začela vrsta bojev balkanskih Slovanov proti Turkom, ki je imela za posledico tudi okupacijo Bosne in Hercegovine. Mnogi ste že brali „Smrt Smail-aga Čengijića“ in ste morebiti iskali na zemljevidu Gacko (ali Gataško) polje. Pri tem ste morali najti tudi Nevesinje. Iz Mostarja drži proti vzhodu 91 km dolga cesta v Gacko. Nekako v sredi te poti je mestece Nevesinje s poldrugim tisočem prebivalcev; od Mostarja je oddaljeno 40 km, od Gacka 51 km. Obe mesti ležita na visoki planoti; Nevesinjsko polje se dviga od 828 do 890 m nad morjem, Gacko polje je pa še malo višje. Ker je Nevesinje blizu Mostarja, ima za Mostarce važen pomen kakor Kranjska gora ali Jezersko za Ljubljano: Nevesinje je višinsko letovišče za Mostarce in bližnje Dalmatince, kamor se zatekajo poleti pred žgočo vročino; celo del mostarske vojaške posadke gre vsako poletje za nekaj mesecev v svoje nevesinjske vojašnice.

Ni pa bila samo želja, da vidim mostarsko višinsko letovišče, ki me je vzdignila 1. septembra 1935 na pot v Nevesinje; neka važnejša vest me je prignala, da sem premagal odpor proti daljši avtomobilski vožnji. Izvedel sem namreč, da je potovalo skozi Mostar v Nevesinje koncem avgusta letošnjega leta 40 dijakov (z eno izjemo samih visokošolcev), ki bodo v okolici Nevesinja kot navadni delavci težaki izkopali in uredili dva vodna rezervarja (dva vodohrama) za kmečko prebivalstvo in bodo tako skušali malo odpomoči hudi šibi, ki tepe hercegovskega kmeta: pomanjkanje vode. Hitro sem si izposodil nekaj literature o „dijaških delovnih četah“ in sem iz pisanih in ustnih virov izvedel nekako tole.

V Zagrebu je profesor na medicinski fakulteti dr. Laza Popović, ki je začel med dijaki tole akcijo: dijak naj se približa kmečkemu ljudstvu in naj si pridobi njegovo zaupanje. Toda s čim? Ne z besedami, ampak „dokazovati se mora z delom“: dijaki naj gredo v počitnicah med narod in naj tam kot navadni delavci delajo nekaj, kar

bo ljudstvu v korist: pogozdujejo naj Kras, izsušujejo močvirja, grade naj pota in šole itd. Pri tem naj pa stopijo z ljudstvom v osebni stik, spoznavajo naj njegovo življenje in mišljenje, uče naj se od njega, pa tudi sami naj svetujejo narodu, kolikor morejo. Posebno hvaležno vlogo imajo pri tem zdravniki: gredo naj z dijaki med ljudstvo, pregledujejo naj brezplačno siromašne bolnike, pomagajo in svetujejo. Pri tem naj od naroda ničesar ne zahtevajo, najmanj pa „volilne kroglice“. Dijaki naj se v počitnicah telesno krepijo z ustvarjajočim delom, obenem pa z razgovorom s kmeti podirajo zid, ki loči izobraženca od naroda.

Prof. Popović je računal takole: v Jugoslaviji imamo 18.000 vseučiliščnikov. Vsak akademik ima poleti 100 dni počitnic. Pri tem niti ne računamo prostih dni in tednov med šolskim letom o božiču, veliki noči in ob drugih prilikah. Dijaki imajo torej samo poleti 1.800.000 prostih dni. Ali bi ne bilo mogoče vsaj majhen del tega ogromnega časa uporabiti za to, da bi se s telesnim delom zgradilo kaj koristnega za narod? Univerzo obiskujejo mladi fantje v svoji najlepši dobi: okoli dvajsetega leta. Ta mladina predstavlja silno zalogo neporabljenih ali nezadostno uporabljenih telesnih sil, ki bi se mogle pretvoriti v delo. Pri nas imamo brez števila krajev, zanemarjenih v vsakem oziru, ki kar kriče po delavcih, ki bi olajšali siromaštvo. Ali bi ne hoteli vsaj nekateri vseučiliščniki dokazati svoje ljubezni do naroda s tem, da bi podarili narodu del svoje telesne moči? Od tega bi dijaki imeli veliko duševno korist: spoznali bi prebivalstvo raznih krajev naše države v tesnem sožitju z njim, pridobili bi na spretnosti, kako je treba z narodom občevati, usposabljali bi se za pravo narodno izobraženstvo, ki je izšlo iz naroda in hoče delati za narod ne samo z besedami, ki se le prerade izrode v več ali manj prazno prerakanje, ampak z ustvarjajočim delom.

Profesor Popović je začel s to propagando med vseučiliščniki in uspeh ni izostal: ustanovil se je na zagrebški univerzi akademski klub Rad, ki je zbiral v svojem okrilju „študentske delovne čete“, jih vodil na delo in oskrbel z vsem, kar bi jim bilo za delo potrebno. Lansko poletje (1934) namreč je odšla prva dijaška delovna četa na delo in je zgradila eno stavbo v Podravini (v vasi Dijelki ob Dravi blizu madžarske meje med tam naseljenimi prostovoljci iz svetovne vojne) in 1200 m dolgo pot na Stražilovo Branka Radičevića pri Sremskih Karlovcih. V Podravini je delalo 40 dijakov (28 z zagrebške univerze, 7 z ljubljanske in 5 z beograjske), na Stražilovem pa 45. O delu je izšlo posebno poročilo z vsemi potrebnimi podatki o ustanovitvi in delu te organizacije. (Poročilo ima naslov: Prva studentska radna četa 1934 in stane 10 Din, za dijake 5 Din. Naroča se pri upravi lista Narodna omladina v Zagrebu, Bogovićeveva 7.)

Iz tega poročila posnemamo med drugim, da društvo brezplačno oskrbi vsem dijakom delavcem posebno platneno gornjo obleko, srajco, čevlje, kapo; dijaki delavci imajo brezplačno vožnjo do dela in nazaj, stanovanje in hrano, a nikake plače. Seveda dobijo tudi orodje za delo. Večino denarja je dala Savska banovina, orodje pa vojska. Vse vodstvo leži v rokah dijakov, ki si volijo predstojništvo in se mu pokore.

Vse to sem torej vedel že iz omenjenega poročila in iz lista Narodna omladina, ko sem v sončnem jutru letošnjega 1. septembra začel iskati po Nevesinju dijakov delavcev. Iskati jih ni bilo treba dolgo: ker je bila nedelja, so bili prosti in povsod po cestah si srečeval temnovišnjeve dijaške delovne uniforme. Kmalu smo sedeli v „kafani“, kjer je čaša črne kave veljala — mimogrede povedano — cel dinar, in iz ust dijakov delavcev sem slišal približno isto o pomenu dijaškega dela, kakor sem že bral v poročilu. Dijakov je bilo 40 in so bili pri delu razdeljeni na dva oddelka; vsak oddelek je gradil majhen vodovod, pravilneje povedano: urejal je izvor vode tako, da bodo na higijenski način preskrbljeni z vodo ljudje in živina. En izvor je bil blizu Nevesinja, drugi je bil oddaljen debelo uro. Ogle dal sem si prvega. Iz zemlje je kipel iz več izvirkov precej močen studenec; v lesenem koritu se je zbrala voda za ljudi, ki so hodili po več ur daleč ponjo, in za živino, ki je vodo onesnažala. Dijaki kopljejo sedaj potrebno napajališče za živino in higijeničen vodnjak za ljudi. Potrebne načrte jim je brezplačno napravil neki inženjer.

Med delavci sem dobil tudi sedem Slovencev; šest jih je bilo akademikov iz Zagreba, eden pa srednješolec iz Ljubljane. V delovne čete sprejemajo namreč tudi srednješolce, ki so dovršili 16 let in so za delo dovolj močni. Pripovedovali so mi, da so letos na delu že od 1. julija. Očistili so 2 km dolg prekop v Podravini v virovitiškem okraju, pri čemer so morali često stati do pasu v vodi, in zgradili poslopje za osnovno šolo v Adi, 15 km od Virovitice. V začetku je delalo 110 dijakov, med njimi precej srednješolcev; na koncu (24. avgusta) jih je bilo še okoli 40. Slovencev je bilo prvotno 15, med njimi polovica srednješolcev; sedaj jih je še sedem. Priljubljeni so med tovariši, ker so marljivi, disciplinirani in — dobri pevci, prav kakor pravi dovtip: „Trije Srbi regiment, trije Hrvatje parlament, trije Slovenci kvartet.“ Od teh sedmih Slovencev, ki delajo sedaj v Nevesinju, so skoraj vsi že delali lansko leto v Dijelki in na Stražilovu. S tem načinom počitniškega življenja so prav zadovoljni: mnogo se nauče, ker so z narodom in s tovariši Srbi in Hrvati v živem stiku, pri tem se po lastnem zatrjevanju tudi duševno bolje odpočijejo, nego bi se, če bi brezdelno živeli v kakem letovišču, in postajajo sposobnejši in odločnejši za življenski boj. Tudi njih delo je telovadba, a njih ideal je: „... hajde bračo da radimo takovu gimnastiku, posle koje će da ostane gotov drum ili iskopan bunar ili nazidana kuća ili pošumljeno drvo ili isušena močvara.“ (Popović v Nar. omladini II, 80.)

Pri nas so kmečki dijaki v počitnicah dobro založeni z ustvarjalnim delom, če se ga le hočejo prijeti. A sinovi delavcev in meščanov?

Slično gibanje med dijaštvom, ki ga je uvedel pri nas L. Popović, imajo tudi nekatere druge države. Znano je, da je v Nemčiji telesno delo za dijake obvezno: po maturi mora abiturient menda eno leto telesno delati v dijaški delovni četi, sicer ne more na univerzo. Na ta način hoče narodni socializem ustvariti inteligenco, ki bo spoštovala telesno delo in se čutila eno z narodom. V Švici imajo organizirano prostovoljno dijaško delo. Slišal sem od dijakov, da so iz nekaterih držav že prišle ponudbe, da bi se dijaški delavci iz raznih držav med-

sebojno izmenjavali. To bi ne bilo samo praktična učilnica za tuje jezike, ampak tudi sredstvo za medsebojno zблиžanje narodov.

Vsekakor je pojava dijaka delavca zelo razveseljiva in se bo prej ali slej kaka slična organizacija ustanovila tudi v Ljubljani. Zato je smatral Mentor za svojo dolžnost, da je s stvarjo seznanil tudi širše vrste dijaštva.

JANKO MLAKAR :

SPOMINI

ŠPIC IN FLOK IN ŠE MARSIKAJ.

Najboljša prijatelja in zvesta spremljevalca na sprehodih sem imel v Špicu in Floku. Bila sta majhne postave in tako drug drugemu podobna, da bi ju človek imel za dvojčka. Čeprav se v tistih časih (koncem prejšnjega stoletja) brivcem o kakih trajnih kodrih niti sanjalo ni, sta bila vendar oba lepo trajno „ondulirana“. Imela sta neko posebno ljubezen do barve nedolžnosti, kajti hodila sta vedno v belo oblečena. Po zunanosti zelo podobna, sta bila pa po značaju popolnoma različna. Špic je bil bolj vesele narave, včasih celo nekoliko hudomušen, dà, naravnost razposajen, Flok pa miren, večkrat sam vase zamišljen; dà, opazil sem na njem celó znamenja rahle melanholije.

Stanovala sta pri županu, na koncu Postojne, blizu pokopališča. Čez dan sta navadno sedela brez vsakega dela ob vratih in motrila mimoidoče. Ker je bila v hiši gostilna, sta sprejemala tudi goste. Ravnala sta pa pri tem precej pristransko. „Boljše“ goste sta lepo prijazno pozdravljala, pri slabo oblečenih, zlasti raztrganih, pa nista mogla prikriti svoje mržnje do vsega, kar se jima je zdelo neestetično. Ali je bila temu kriva plemenita kri, ki se je pretakala po njihovih žilah, ali napačna, nesocialna vzgoja, nisem mogel dognati.

Večkrat sta šla tudi na promenado, najrajši proti dekliški šoli, zlasti kadar sta bila lepo umita in počesana. Tu sta se nastavljala deklicam, ki so prihajale iz šole, in se jima dobrikala, posebno znanim, ki so bile seveda le iz boljših krogov. V njuno čast moram priznati, da sta jih takoj pustila, kakor hitro sem se jaz prikazal med vrati. Pritekla sta k meni in si z velikim veseljem obrisala noge ob moje hlače. Nato sta željno gledala, kam se bom obrnil. Če sem šel domov, sta me spremila do hišnih vrat, potem pa pobesila košate repe in odšla klaverno po klancu proti domu. Kadar sem jo pa mahnil proti Ravbarkomandi ali Mačkinim jamam, sta me veselo obletavala in z glasnim lajanjem naznanjala, da gremo na sprehod.

Bili smo si dobri prijatelji, čeprav me je včasih njuna zvestoba spravila v zadrego, posebno še, če sem bil v službi. Pri pogrebih sta me pustila v miru, ker so ju pri neki priliki pogrebci obrcali in napodili. Drugače je pa bilo, kadar sem šel mimo županove hiše obhajati v Zalog ali kam drugam. Županova gospa ali katera izmed go-

spodičen ju je ob taki priliki poklicala in zaprla v sobo, kakor hitro se je zaslišal zvonček. Včasih sta pa le ušla. Potem se je videla na cesti čudna procesija. Spredaj je stopal cerkovnik s svetilko in zvončkal, potem sem šel jaz, za menoj pa Špic in Flok lepo počasi drug poleg drugega, kakor bi vedela, da morata dostojno hoditi.

Profesor pastirstva nam je naročal, naj nikar ne jemljemo psa s seboj, če pojdemo kam na podružnico maševat, ker se lahko zgodi, da potem v cerkvi moti službo božjo. Jaz sem se tega pravila lahko držal, ker nisem imel psa. Navzlic temu sem ga enkrat prestopil.

Ne vem, kaj je Floka prijelo, da me je nekega jutra čakal že na vse zgodaj pred kaplanijo, ko sem šel maševat k Sv. Andreju. Rad bi se ga bil odkrižal, pa se ga nisem mogel. Pograbil sem kamen, pa me je tako milo in proseče gledal, da ga nisem mogel napoditi. Pred cerkvijo sem mu dopovedoval, naj lepo pred vrati ostane. Gledal me je pozorno, kakor bi me razumel, pa me ni. Mislím, da je bil slabo v slovenščini podkovan, ker so županovi z njima vedno po nemško govorili.

Ko sem potem pri sv. maši molil slavo, sem začutil nekaj pri nogah. Bil je Flok. Pa me je prišel le povohat, če sem pravi. Ko se je pričel, da sem, je tiho odšel. Pri „Dominus vobiscum“ sem pa videl, da imam dva strežnika. Flok je sedel mirno in lepo zravnán na prvi stopnici na listni strani, kakor bi vedel, da me ne sme motiti. Pri darovanju sem pošepnil strežniku, naj ga pelje iz cerkve in zapre vrata. Pa ni nič pomagalo, ker je bil žagrad odprt. Po predglasju je bil že zopet pri altarju, in sicer na evangeljski strani, ker je strežnik klečal na listni. Potem se pa nisem dal več motiti. Potolažil sem se z mislijo, da je bil Jezus v jaslíh tudi med živalmi. Sicer je bil Flok tako miren, da bi si ga bili razposajeni otroci, ki niti v cerkvi ne dajo miru, lahko vzeli za zgled. Po maši smo šli v žagrad, najprej Flok, dostojanstveno z visoko dvignjenim repom, nato strežnik s knjigo, nazadnje pa jaz.

Največje veselje sem naredil svojima prijateljema, kadar smo šli v Planino. To se je zgodilo navadno enkrat na mesec, ko sem šel obiskat župnika Podboja in svojega tovariša Lenarta, ki je bil pri njem za kaplana. Županovi so mi vselej ljubeznivo posodili voz in konja, iskro lipicanerico. Moj dekan teh izletov ni rad videl, ker se je zame bal. Kobilica je bila namreč na jako slabem glasu. Kakor hitro je bila naprežena, je ni nihče več udržal. Tekla je pa vedno tako, kakor bi bila na dirki, zlasti če je pred seboj začutila kak drug voz. Hotela je vse prehiteti.

Nekoč sem se v mraku vračal. Na poti sva prehitela že več voz, ko zagledam pred seboj nekaj temnega. Bila je dvouprežna kočija. Kobilica je tako pospešila svoj tek, da me je v vozu kar sunilo. Držal sem jo z vso močjo nazaj, pa ni nič pomagalo. Pred glavarstvom sva kočijo pustila zadaj. Bila pa sva tako zagnana, da so fantje, ki so stali na cesti pred „Krono“ v gosti gruči, komaj rešili svoje kože.

„Kakšen hudič se pa vozi s tem satanom?“ je zarobantil nekdo. Odgovora nisem razumel, ker sem takrat že mimo šole vozil.

„Boste videli, gospod kaplan,“ me je svaril včasih dekan, „da vas bomo kdaj našli vsega pobitega in polomljenega v cestnem jarku.“

Meni pa je bila lepa kobilica ravno prav. Kônj, ki jih je treba z besedo ali bičem priganjati, nisem nikdar maral. Še danes se rad spominjam tistih četrtkov, ko sem se vozil po gladki cesti, ali pa skozi Hasberški gozd v Planino. Morebiti se jih spominja tudi kak star Postojinčan. Kadar sem se namreč peljal skozi trg, je takorekoč vse na kup letelo. Špic in Flok sta dirjala veselo pred vozom in me naznanjala z glasnim lajanjem. S tem sta pa spravila vse pse kvišku. Vitka lipicanerica je pa dirjala sredi njih v hitrem, elegantnem trabu skozi trg, ko da jo čaka pri Gorenjem Burgerju prvo darilo.

Ko smo pridirkali iz Postojne na prosto cesto, je postalo mirneje. Pasje spremstvo se je vrnilo, samo Špic in Flok sta še veselo tekla poleg voza, se včasih ustavila pri kakšnem obcestnem kamenu, potem pa zopet pritekla za menoj. Kadar sta me prehitela, sta vselej čakala na razpotju pod Ravberkomando, kam se bom obrnil, ali navzdol naravnost proti Planini ali proti Hasberškemu gozdu. Gozd jima je bil bolj všeč, ker sem ju vzel vselej na voz. Bal sem se namreč, da bi kak lovec ne streljal nanja, če bi začela goniti. Saj sem ju celó tako težko udržal, kadar nam je kaka srna preskočila pot. Ko sta poskočila v voz, sta me hotela vsega oblizati, tako da sem se komaj ubranil njihovemu „ljubkovanju“, potem sta pa moško sedela, eden na desnici, drugi na levici. Zdržala sta pa v vozu samo do Planine. Tam sta mi takoj pri prvih hišah ušla z voza in s svojim lajanjem zdražila vse planinske pse, lovske in druge. Tako me je župnik že od daleč slišal, kadar sem se pripeljal. Takoj je zaklical skozi okno hlapcu: „Miha, odpri vrata na dvorišče! Divja jaga gre!“ Pa je moral hiteti. Komaj je odprl, je že prasnila lipicanerica na dvorišče, za njo pa cela jata psov.

Bili so to lepi časi, ki so mi ostali v prijetnem spominu.

V Planino nisem hodil rad peš. Mislim, da sem šel samo enkrat, pa mi je bilo še takrat žal. Neko nedeljo popoldne so imeli tam gasilsko veselico. Pa me je prosil sošolec Cevc, železniški uradnik, da bi šel z njim. Tja sva šla po cesti, nazaj po bližnjici. Bilo je že pozno, ko sva se vračala. Upal sem, da bova vsaj do enajstih doma. Pa sem delal račun brez — Cevca. Na neki jasi mi je sedel na štor in zaspal. Vse moje prošnje, mile in trde, čeprav podprte s krepkimi sunki pod rebra, niso nič zalegle. Komaj je oči odprl, je že zopet zaspal. Fant je imel namreč za seboj 24 ur nepretrgane službe.

Kaj naj storim? Ali naj tudi jaz sedem na štor in tako počakam, kdaj se bo naspal? Toda potem bi tudi jaz lahko zaspal in bi se morda oba šele drugo jutro prebudila. Naenkrat mi pade dobra misel v glavo.

„Hitro, hitro,“ zakličem in ga dregnem pod rebra. „Brzi vozi že noter!“

To je pomagalo. Šinil je kvišku kakor raketa. Takoj je bil zbrihtan. To zvijačo sem moral še večkrat ponoviti, preden sem ga spravil do Ravberkomande, kjer se je začel šele pravi križ, zakaj na vsakem

„konfinu“ je hotel nekoliko podremati. Naposled sva le prišla do razpotja pri „Narodnem hotelu“. Hotel je sam na kolodvor, pa sem ga še spremil do prvega ovinka. Ponujal sem se mu, da bi šel z njim. Zato je tudi takoj na prvem obcestnem kamnu zopet zaspal in spal skoraj do jutra.

V stolpu je bila ura eno po polnoči, ko sem zavil proti cerkvi. Na stopnicah me sreča mlad fant in me ironično pozdravi: „Hvaljen bodi Jezus Kristus! Dobro jutro, gospod kaplan!“

Ironijo sem razumel. V pridigi pri deseti maši sem grmel proti ponočnjakom . . .

Prišle so prve velike počitnice, odkar sem bil v službi. Zgodilo se mi je kakor pticam selivkam, ko se bliža zima. Vleklo me je v gore in dekan mi je dal teden dni dopusta, od nedelje do prihodnje sobote.

„V nedeljo po maši lahko greste, v soboto pa morate biti že zopet doma.“

Dandanes je drugače, tudi kaplani imajo svoj dopust, ki ne sega samo od nedelje do sobote.

Še pred kosilom sem veselo rekel Postojni: „Oj z Bogom, pa zdrava ostani!“ ter se odpeljal proti Ljubljani. Zvečer sem že spal v Lienzu na Tirolskem, v ponedeljek pa v Stüdlhütte na Wanitscharte pod Velikim Klekom. Vreme pa mi je načrt prekrižalo. Nameraval sem čez Klek na Salzburško, a sem moral nazaj v Kals. Dan in noč sem čakal na Adlersruhe, da bi se vsaj nekoliko zjasnilo, pa zastonj. Vihar je tako divjal, da so vodnika, ki je šel pred kočjo po sneg za vodo, držali na vrvi, da ga ni odneslo na Pastirico. Zaradi goste megle in sneženega meteža nisem prav nikamor videl. Naslednje jutro je rekel vodnik, da je najpametneje, če se vrneva. Nevoljen sem obrnil hrbet nehvaležnemu Kleku, ki sem ga s tako ljubeznijo in s tolikim hrepenenjem prišel obiskat, ter jo mahnil v Dolomite.

Svoje doživljaje na tej turi sem popisal v Planinskem Vestniku pod naslovom „Črtice s potovanja hudomušnega Janka“. Še danes ne razumem, kako sem mogel izbrati tak naslov. Sem bil pač takrat še preveč priprost, da bi bil poznal svet in njegovo hudobijo. Iz „hudomušnega Janka“ so nekateri naredili „lažnivega“ in me proglasili za (ne bom nič olepšal) notoričnega „lažnivca“, ki se mu ne sme nič verjeti. Jaz sem se nekaj časa otepal te krivične sodbe, potem sem se pa vdal javnemu mnenju in se tuintam tudi maščeval.

Pred vojsko sem rad zahajal včasih po večerji v šentpetersko župnišče. Tam sem imel s takratnim župnikom Pavličem in njegovimi kaplani navadno jako vzpodbudne pogovore. Priznati moram, da sem na tistih večerih veliko pridobil. Jaz se namreč dobro zavedam, da človek nikdar ni zadosti izučen, in porabim vsako priliko, da se kaj lepega in novega naučim.

Bilo je prav takrat, ko so oblasti preganjale sarajevskega škofa Stadlerja, ker je neko mohamedansko deklico sprejel v katoliško cerkev. Ko sedem k mizi, pravi kaplan Zorko: „Janko, hitro se kaj zlaži!“ (Tak sloves sem užival!)

„Se mi ne ljubi,“ mu nekoliko nevoljno odvrnem in vzamem v roke „Slovenca“. Nekaj časa gledam vanj, nato pa „berem“: „Nad škofom Stadlerjem so izrekli včeraj sodbo. Dobil je tri mesece zapora in 2000 kron kazni.“

Zorko je udaril po mizi, da mu je žlica odletela na sredo obednice, potem je pa ves ogorčen vzkliknil: „To je začetek kulturnega boja. Tak skandal! Daj sem, da bom sam bral!“

Segel je čez mizo, mi kar iztrgal časopis iz rok in začel iskati novico, ki ga je bila razburila.

„Kje si pa to našel?“ me vpraša, ko je preobrnil vsega „Slovenca“.

„Nikjer, saj si me prosil, naj se kaj zlažem.“

„Veš, vkljub temu ni lepo, da si se tako na celem zlagal! Ves apetit si mi pokvaril.“ (Bilo je koncem večerje!)

Že skoraj štirideset let se trudim, da bi dobil svoje dobro ime nazaj, toda vsi naporji so zastoj.

V Poljčanah živi župnik, Alojzij Cilenšek po imenu. Jaz sem mu v Planinskem Vestniku tako slavo pel, da je postal znan širom domovine. Pa se mi je tudi zahvalil zato. Samo kako!

V juniju letošnjega leta sem mu sporočil, da ga ne morem obiskati, ker sem si roko zlomil. Nekaj dni potem je bil že pri meni. Mislil sem, da me je prišel milovat, pa sem se bridko zmotil.

Ko je stopil v sobo, mu je takoj pogled obvisel na moji v težko mavčno obvezo vklenjeni roki in po obrazu se mu je razlila silna zadovoljnost. Nato me je začel „tolažiti“.

„To pot se pa, kakor vidim, nisi zlagal. Ker ti nisem verjel, da se ti je res roka zlomila, sem se prišel v Ljubljano prepričat. To nezgodno nezgodo pa sprejmi kot majhen del pokore, ki ti jo je Bog naložil za vse, kar si se o meni v Vestniku nalagal.“

Zgodilo se mi je kakor svoje dni potrpežljivemu Jobu. Tudi njega so prišli obiskat prijatelji Baldad, Sofar in Elifaz, pa namesto da bi ga bili v njegovi bridkosti tolažili, so mu očitali, da mora biti velik grešnik, ker ga je Bog tako hudo kaznoval.

S prevzvišenim gospodom nadškofom Bonaventuro sva bila včasih v jako dobrih odnošajih. Domišljal sem si celo, da me visoko ceni, ker je bila njegova želja, da sem prišel v Ljubljano za kateheta. Pa sem se motil, ali je pa pozneje svoje dobro mnenje o meni spremenil.

Biló je tudi v šentpeterskem župnišču pri župniku Pavliču, torej še pred svetovno vojsko. Tam smo neko slavnost prijetno zaključevali z obedom. Jaz sem sedel čisto na koncu mize, ker se ravnam po besedah sv. pisma, ki pravi: Kadar si povabljen, pojdi in sedi na zadnje mesto. Seveda, sem včasih gojil pobožno željo, da bi mi gostitelj rekel tudi s svetopisemskimi besedami: „Prijatelj, pomakni se viš!“ Pa ne doživim tega. Če mi je res kdo v življenju tako rekel, mi je rekel v upanju, da ne bom tako nesramen, da bi vzel njegove besede resno. Sedel sem torej zadnji pri mizi, blizu mene pa Zmagoslav Hyacinthus, ki se je hvalil s svojo ljubljenko papigo, češ da razume vse, kar govori.

„Kadar jo zebe, toži: „Che freddo, che freddo!“¹⁾ Če ji je vroče, pa stoka: „Che caldo, che caldo!“²⁾ dokler ji ne dam mrzlega ovitka.

„Prijatelj,“ se oglasim, (da bi bil vsaj molčal!) „papiga je gotovo obsedena od satana, ki iz nje govori. Treba ga bo izgnati.“

Mislil sem, da me posluša samo bližnja okolica, pa sem se zmotil. Slišal me je tudi Bonaventura.

„Za to bo pa treba že bolj pobožnega gospoda izbrati, kakor je Mlakar,“ je rekel, in vse se mi je škodoželjno smejalo, češ, sedaj imaš, kar si iskal.

Šele čez kakih dvajset let sem zvedel, odkod ta porazna sodba. Sedeli smo v Aljaževem domu, zunaj je pa prijetno deževalo ob spremljevanju jeseniške godbe. Slavili smo blagoslovitev kapele v Vratih. Pa pravi prevzvišeni gospod Bonaventura: „Mlakar lahko laže, kolikor hoče. Jaz mu dam kar dispenzo, saj mu nihče nič ne verjame.“

Tako sem zvedel, zakaj sem v njegovih očeh tako padel. Smatra me za čoveka, ki mu resnica ni sveta. Zato mi je tudi rekel, ko je videl mojo zlomljeno roko, (kakor „prijatelj“ Lojze), da me je Bog kaznoval.

Vest, da se ne držim resnice, je zašla celo med tihe samostanske zidove. Ko sem pri predavanju o Turah našteval gore v okolici Sonnblicka, je pošepnila neka gojenka svoji sosedi: „Ampak kolosalen spomin mora imeti, da si je zapomnil vsa ta imena!“

„Beži, beži, saj si jih sproti izmišljuje!“

In kako sem se mučil, ko sem se jih učil! Imena kakor Weinflaschenkopf, Schlapperebenspitze, Strabelebenkopf, Sparangerkopf itd. si pač ni lahko zapomniti. Seveda, ker so čudna, sem se jih pa moral izmisliti!

Toda, kaj bi se pritoževal! Veliki duhovi imajo že to smolo, da jih sodobniki omalovažujejo. Sploh je dandanes kritika vsemogočna, lahko te postavi na svetilnik ali te pa vrže v globino, kjer te kvečjemu kdo obrca. Kdor ima kritiko za seboj, lahko laže, kakor hoče, pa mu bodo vsi sveto verjeli, lahko spiše „šund“, pa ga bodo vsi imeli za umetnino, lahko naslika „kič“, pa bo dobil prvo nagrado na umetnostni razstavi; dâ, če bi zgodovinar „svetovnega slovesa“ trdil, da je tridesetletna vojska trajala štirideset let, bodo vsi to „dejstvo“ proglasili za „najnovejšo znanstveno pridobitev“.

Trpke besede mi silijo pod tipko, pa . . . rajši končam to poglavje, ki sem ga z veseljem začel in z gnevom končal.

(Dalje.)

1) Kako vroče, kako vroče!

2) Kako mrzlo, kako mrzlo!

TOVARIŠ LOJZE

Zelo lepa je gmajna ob gozdu na Okrogah. Večkrat mi pohiti misel tja in zbudi se sladek spomin. Jasno mi stopi pred oči slika pokrajine in vrstnikov, s katerimi sem se lovil in podil po gmajni, ko sem pasel živino.

Med vsemi mi je bil sosedov Lojze najljubši in zato je v spominu najjasnejši. Navadno sva skupaj nagnala živino, kakor da bi bila od enega gospodarja, in tudi mej med našim in njihovim pašnikom nisva poznala. Včasih, ko so prignali še drugi na gmajno, tedaj smo zakurili kres. Postavili smo se okoli njega in pekli na dolgih palicah natakajeno koruzo, zraven pa vriskali in peli, da je odmevalo od nasprotnega brega.

Lepi so bili taki popoldnevi, polni krika in vika ter mladostnega navdušenja. A še lepši so bili tisti, ki sva jih preživela z Lojzetom — sama. Tihi in mirni, brez ognja, brez zunanjega navdušenja, a v srcu veselejši in prijetnejši. Bili so resni, skoro — globoki.

Sedela sva pod mogočnim hrastom ob robu gozda. Pokojno in mirno je ležala pred nama gmajna, posejana z lepimi zvezdastimi zlicami. Tu pa tam je rastel kak samotni grm, v katerem so gnezдили skrakoperji.

Čudovito lepa je pesem narave. Nobeden zemeljski umetnik še ni uglasbil pesmi, ki bi se lahko merila z večno pesmijo narave.

Lahen veter se pripodi preko polja in logov, se poigrava z listjem, zaziblje vrhove smrek v lahen šum in ročno odpiše dalje, sam Bog vedi kam. Na visoki veji poje lišček in lastovice veselo letajo prav nizko med živino ter lovijo mušice. Iz daljave odmeva glas kukavice in koračnica vran.

Od časa od časa žalostno zamuka Liska, ki ima doma lepega telička, po katerem ji je dolg čas. Niti gosta trava ji ne tekne in nemirno pogleduje okoli. — Lisko sem imel najrajši. Bila je nekaka vodnica. Kamor je ona šla, so ji takoj sledile še druge. Zato sem ji o binkošti obesil na vrat velik zvonec in okoli rogov sem ji napletel venec iz svežih poljskih rož. Kadar sem jo poklical po imenu, se mi je takoj približala in tako dobro ji je delo, če sem jo čohal po glavi. — Pripasla se je prav blizu do naju, da se je slišalo njeno muljenje trave. Z jezikom je izbirala dobra zelišča od strupenih. Počasi so se za Lisko pripasle v najino bližino še druge: Sivka, Muki, Bela, Rjavka in Lička . . . Mirno so mulile travo, le Liska je v nenakih presledkih žalostno mukala.

Pod nebom so plavale lahne, sivkaste meglice kakor čreda ovac in letele dalje, dalje. In skozi nje je sijalo sonce, kakor da bi hotelo vsepovsod vzbuditi samo veselje in srečo . . .

Prevzeta sva sedela z Lojzetom na mahu pod hrastom in se čudila. Kako lepo je šele tam, kjer zatone vsak večer sonce! Tja zahrepeni srce, za tiste gore, ki se bliščijo v zarji kakor čisto zlato. Srce si zaželi tja v svet, v veliko življenje. Lojze se je vzdramil iz prijetnega občutja. Dvignil je roko in s kazalcem pokazal proti goram:

„Poglej, tam kjer zahaja sonce, ali vidiš, samo zlato, — gore zlata? Tja hočem iti in postal bom velik, slaven, bogat!“

Nato mi je razodel svoj načrt, katerega še ni nobenemu zaupal:

„Tja čez gore pojdem in postanem zidar. Saj je graditi tako lepo! A jaz ne bom navaden zidar, kakor je oni Pačulk tam na koncu vasi. Ne bom popravljaj starih bajt, pa tudi gradil ne bom malih in pritličnih, ampak same velike hiše,

palače ter — nebotičnike, kakršne sem videl na sliki . . . In še cerkve bom gradil, da mi bo Bog dal srečo. In zgradil bom velika mesta, ki bodo nosila moje ime. Saj tam je denarja dovolj in še zlata je dovolj, — gore čistega zlata. Čudil se mi bo svet — — —“

Obraz mu je gorel od navdušenja. Oči so mu sijale ter strmele v zarjo, ki je zlatila doline, gore . . . Nisem vedel, kaj bi mu naj odgovoril. Njegove besede so izzvenele tako samozavestno in prepričevalno, da niti malo nisem dvomil, da jih ne bi uresničil.

In res, ko je izpolnil štirinajsto leto, ga je poslal oče k svojemu bratu v Zagreb, da bi se izučil zidarstva. Lojze je šel svojemu visokemu cilju naproti . . .

*

Preteklo je šest let. Na Lojzeta sem skoraj pozabil. Čudno je to: prijatelja in tovariša sva bila od mladih nog, a ko sva se ločila, sva počasi začela pozabljati drug na drugega.

Zadnje počitnice sem ga nepričakovano zopet srečal. Nič več ni bil tisti dobri Lojze, s katerim sem preživel lepe popoldneve na gmajni ob gozdu. Ves se je izpremenil. V njegovih očeh sem zapazil tisti čuden blesk, ki ga vidim vsak dan pri tistih, ki hodijo zjutraj v tovarne brez smeha na ustih in se zvečer vračajo utrujeni, izmučeni in s sklonjeno glavo. Begajo me ti žalostni pogledi, ki govorijo samo eno: „Kruh!“ Zasklelo me je v srcu; torej tudi moj tovariš iz gmajne je postal eden izmed njih . . . Kje so njegovi visoki načrti?

Pozdravila sva se. Ko sva obujala spomine, je dejal: „Tovariš, hudo sva se zmotila! Življenje je drugačno, kakor sva si ga predstavljala, ko sva sanjala v svet pod hrastom na Okrogah . . . A je vendar tako neizrečeno lepo gledati v — zlate večerne zarje! — — —“

R. M. RILKE — ČAMPA :

PANTER

(V Jardin des Plantes, Paris)

Drogovi, ki beže ob hoji hitri,
so ubili mu pogled, da nič ne obdrži.
Tako mu je, kot gledal vitro bi ob vitri,
za njimi pa nikakršnih stvari.

Hód mehkih stopenj krepkih, poln miline,
ki v krogu kar najožjem se vrtil,
je kakor silen ples okrog sredine,
kjer močna volja otopela ždi.

Le včasih tiho dvigne raz oči oblino
se zastor. — Vanjo lik potem spolzi,
polzi skoz udov múčljivo tišino —
in tiho v srcu se zgubi.

PROF. SILVO BRESKVAR:

S hitrostjo bliska se pogrezamo v žrelo neskončnosti. Ure potekajo, na daljni Zemlji minevajo dnevi, tedni in meseci, nam pa se zdi, da nas blisk ne nosi več, da se ne ganemo nikamor. Zvezde se nam zde prikovane na nebu in strašna puščava prostora nas obdaja. Kot bi viseli sredi velikanske nebesne krogle in bi čas ustavil svoj tek.

Sonce nima več bleščečega sijaja. Njegovo svetlobo je udušila neizmerna razdalja, ki nas loči od njega. Vedno pa je še najsvetlejša zvezda neba.

Prvo leto naše divje vožnje je za nami. Drugo in tretje tone v večnost. Nekatere zvezde so že spremenile nekoliko svoje položaje. Kdaj smo se že naužili lepote okoli nas, do smrti smo utrujeni, radi bi se odpočili. Le žarek, ki nas žene, ne pozna utrujenosti ne počitka. Njegova hitrost se ni zmanjšala, vsako sekundo premeri 300.000 km te grozne praznine. Samo en smoter pozna: Naprej, vedno naprej!

Našega veličastnega Sonca ne moremo več prepoznati. Počasi je ugaševalo, da ne vemo, kdaj je njegova luč utonila v morju drugih zvezd. Da, mogočno Sonce je le zvezda, nezatna zvezda, kakor na milijone in milijone drugih, posutih po svodu neba.

Z enako počasnostjo, kakor je pojemala sončna svetloba, so pred nami nekatere zvezde povečale svoj sijaj. V četrtem letu potovanja pa se jasno odraža trojica zvezd, katerim hitimo nasproti. Vedno močnejša je njihova svetloba, že dokaj časa so najsvetlejše zvezde.

Četrto leto je prešlo. Še dva meseca in že je slabejša izmed njih zavzela okroglo obliko. To je Proxima Centauri, naš najbližji sosed v vesolju. Njena žareča plošča postaja vse večja in večja. Pred nami plava ognjena krogla, po blesku veliko slabotnejša od našega Sonca, pa tudi po obsegu veliko manjša od njega.

Nismo začudeni nad tem odkritjem. Že dolgo smo slutili, da morajo biti vse te svetle pike na črnini neba sama sonca. Velikanske žareče oble, ki bruhaajo neprestano neizmerne množine bleščeče svetlobe in silne vročine.

Sonca, sama sonca, kamor obrnemo pogled! Mogoče grejejo in osvetlujejo svetove, na katerih klije življenje kakor na Zemlji? Kdo ve!

Iz te daljave vidimo Sonce kot svetlo zvezdo prvega razreda.

Potujoč ponovno dva meseca na svetlobnem slu, se srečamo s sozvezdjem Alfa Centauri, z dvojico mogočnih sonc, ki sta precej po-

dobni našemu Soncu. Gibljeta se drugo okoli drugega ter složno hitita neznanu kam.

Do drugih naših sosedov bi rabili veliko več časa. Sirija, najsvetlejšo stalnico neba, ki nam v zimskih mesecih miglja nad južnim obzorjem, dosežemo šele po dobrih osmih letih. Do Prokijona, njegovega sosedu, pa dospemo šele po desetih letih.

V toplih poletnih večerih plava nad našo glavo v ozvezdju Lire bela Vega, zvezda prve velikosti. Do nje rabi svetloba 25 let. Po zimi jo nadomešča Koza v Vozniku, ki po sijaju ne zaostaja za njo. Do nje rabi žarek 40 let. Če bi pohiteli z njim v smeri Severnice, bi pa rabili nad 46 let, preden bi dospeli v njeno neposredno bližino.

Navedene zvezde, razen Proxime, spadajo med najsvetlejše na nebu. Med našimi najbližjimi sosedi so še druge zvezde. Teh ne opazimo z golim očesom. V razdalji kakih 16 svetlobnih let od Sonca so našli do sedaj 38 drugih zvezd. Izmed teh jih vidimo le 17 z golimi očesom, ostalih 19 pa samo z daljnogledom.

Naša pamet si teh razdalj ne more predstavljati, števila, ki sem jih pravkar omenil, so za nas samo — števila in nič drugega. Prav nikake podobe ne vzbude v naši domišljiji. Le slutiti moremo, kakšne strahotne daljave označujejo. Človeški razum pa zato ni ponižan; nasprotno, s tem, da mu je uspelo napraviti sredstva in najti poti, da jih izmeri, se kaže njegova veličina. Tako slavi naš razum zmago nad samim seboj in nad prostori vesolja.

Za merjenje teh velikanskih praznin so vse naše zemeljske mere, pa naj bodo še tako dolge, brez vrednosti. Govoriti bi morali ne morda o milijonih, temveč o milijardah, bilijonih in trilijonih, če bi hoteli izraziti vesoljne razdalje n. pr. v kilometrih. Tako visoka števila bi delala le zgago, bila bi le prazen zvok, povedala pa ne bi ničesar. Tu nam priskoči na pomoč narava z novo dolžinsko enoto, prikladno za naše namene. Nehote jo že uporabljamo. Ta mera je svetlobno leto ali tista pot, ki jo preteče žarek v enem letu. Ta dolžina je 60.000krat daljša kakor oddaljenost Zemlje od Sonca ter meri približno 10 bilijonov km. (1 bilijon je milijon milijonov).

Z uporabo te mere izhajamo z manjšimi števili. V tem tiči njen pomen.

Čas je, da prenehamo z razmišljanjem ter nadaljujemo našo pot! Neutrudljivo nas vleče naprej svetlobni žarek. Zopet nas požre črna praznina, zopet se nam zdi, da smo prikovani na isto mesto. Sedaj nam je jasno, kakšen je svet. V bistvu je neizmerna praznina in snov v njem dragocena redkost. Narava je s prostorom nezaslišano radodarna, z zvezdami pa skopari v enaki meri. Pa vzlic temu ni skoraj predela na nebu, kjer bi ne svetilo kako sonce. Poglejmo le Rimsko cesto! Že od začetka potovanja se divimo temu srebrnemu pasu, ki objema nebo. V njej se gnete brez števila sonc. Tako daleč so in tako blizu skupaj, da se njihova svetloba zlije v en sam medel sij. V resnici pa niso tako na tesnem, kakor se nam zdi. Le naše oko sreča v Rimski cesti neprimerno večjo množino zvezd kakor drugod. Tudi med temi svetovi zijajo prepadi, ki jih moremo premostiti le s svetlobnimi leti.

Vsakih par let poveča kaka zvezda svoj sijaj. Prav počasi, da niti opaziti ne moremo. Spočetka je samo svetla pika kakor vse ostale. V nekaj mesecih pa je po sijaju prva med njimi. Vedno močnejša je njena svetloba in končno smo ji tako blizu, da spoznamo njeno okroglo obliko. Z vsako sekundo se manjša razdalja, vsako sekundo narašča obseg tujega sonca. Vedno več prostora zavzema na nebesu, s pošastno naglico se nam približuje. Nikjer ni pomoči, nikjer nobenega izhoda. Še par minut pa nas bo pogoltnil goreči ocean! Naenkrat zagori nebo v nepopisni svetlobi in z mrtvaško tišino se zavali ognjeni nestvor mimo nas. Komaj se dobro zavemo, je že na milijone kilometrov daleč za nami.

Svetloba oddaljujočega se sonca upada v začetku razmeroma hitro, potem pa vedno počasneje. Po par mesecih pa je tudi njegov sijaj ponižan na sijaj ostalih zvezd in zopet samevamo v puščavah vesolja.

Največkrat naletimo kar na dve, tri in več sonc. To so sozvezdja ali zvezdne družine. Nevidna sila — privlačnost — jih druži in veže skupaj. Podobno priklepa Zemlja Luno in Zemljo z vsemi premičnicami vred osrednje telo našega osončja.

Nepopisno veličasten je pogled na nebo z morebitne Zemlje, krožeče okoli teh sonc. Sedaj vzhaja to sonce, sedaj ono. Eno je večje, drugo manjše; to žari v bleščečem sijaju, drugo pošilja milejše žarke. Eno se giblje hitreje od ostalih, ki počasneje rišejo svojo pot po svodu neba. Svetloba teh sonc se križa, prepleta in poraja čudovite odtenke luči in sence. Na taki Zemlji je skoraj vedno dan, kajti morje žarkov odganja temno noč. Le zdaj pa zdaj se dan toliko umakne, da pokojen mrak zagrne pokrajino.

Zelo redko srečamo velikanska sonca, desetkrat, stokrat večja od našega. To so zvezdni velikani. Mnogo minut pa tudi do pol ure rabi svetloba, preden pride mimo njih! Na našem nebu poznamo zvezde, katerih premer je večji od premera zemeljskega tira! Sem spada rdeči Antares v ozvezdju Škorpionja. Sredi poletja nam sije nizko na južnem delu neba. Nadalje Betelgeza v Rimščicah ali Orionu, tudi rdeče barve. Večino med zvezdami pa imajo sončni pritlikavci, ki so kar v posmeh prvim. Lahko bi bili za premičnice našemu Soncu. V hipu, pa švignemo mimo njih!

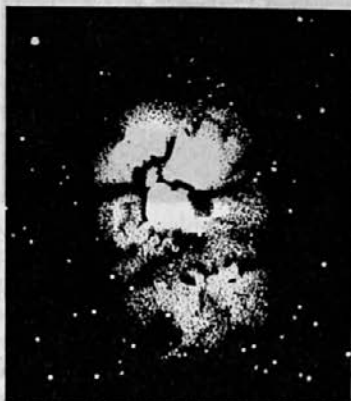
Mnogokrat hitimo mimo temnih krogel. Le sem pa tja zapazimo na njihovem površju kako tlečo progo. Te krogle so ugasla, mrtva sonca. V neznansko dolgih dobah, ki jim ne vemo za meje, so izčrpala svojo svetlobno in toplotno silo. Pošla jim je moč žarenja in sedaj jih obdaja temen in mrzel oklep. Nad vsemi stvarmi in tudi nad silnimi sonci vlada železni zakon alfe in omega, začetka in konca!

Še mnogo mnogo drugih zanimivosti nam razkazuje narava. Kot velikanski oblaki najčudovitejših oblik se meglice vesolja raztezajo na nebu. Tu je meglica svetlejša, tam temnejša. Nekateri deli so ostro izraženi, drugi imajo nejasne meje ter se v vseh mogočih svetlobnih odtenkih izgubljujejo v nebesno črnino. Meglice so sestavljene iz plinov. Ti so večinoma tako redki, da propuščajo svetlobo za njimi stoječih zvezd. Velikost meglic je kaj različna. Nekateri merijo v dolžino več svetlobnih let, pri drugih pa so njihovi skrajni deli na tisoče

svetlobnih let narazen. Ni dvoma, da svetijo v ukradeni svetlobi sosodnjih zvezd. Meglica, ki je ne obseva nobena zvezda, je temna.

Svetlo meglico vidimo z golim očesom v Orijonu pod njegovimi tremi Kosci. V resnici je to le njen najsvetlejši del; s svojimi podaljški in izrastki sega še preko mej tega ozvezdja. Zato je ena največjih na našem nebu. Temno meglico pa zapazimo v ozvezdju Laboda, tam, kjer se Rimska cesta cepi na dva rokava. Svojo prisotnost izdaja podobno kot vse njene tovarišice s tem, da vsrkava svetlobo zvezd, ki stoje za njo. Kjer je temna meglica, je nebo popolnoma črno, kakor bi bile luknje v njem. Zvezdoslovci domnevajo, da nam te meglice zastirajo najlepši del neba.

Že dolgo časa opazujemo orjaško sonce. Na videz je okrogla plošča, ki sveti vzlic svoji velikosti v prav medli svetlobi. Čeprav je v bližini naše poti, po kateri dirjamo leta in leta s svetlobno hitrostjo, se njegov obseg nič ne spremeni. Jasno je, da mora biti to sonce silno daleč in njegova velikost neznansko večja od vseh, ki smo jih do sedaj srečali. V resnici pa ta pošast ni nobeno sonce, temveč velikanski roj zvezd. Pred seboj imamo kroglasto zvezdno kopico. Na njenem robu razločimo posamezne zvezde kot svetle pike. Proti središču kopice pa je število zvezd tako veliko, da tvorijo eno samo svetlo ploskev.

Svetla meglica, preprežena s temnimi meglicami, kanali, v ozvezdju Strelca.

V kroglastih kopicah je na razmeroma majhnem prostoru zgoščenih na stotisoče sonc! Pa kljub temu jih ločijo tako velike razdalje, da so napram njim razdalje v našem osončju prave malenkosti. Čudovit je pogled na nebo sredi te kopice! Kamorkoli upremo oko, povsod je zastrto s sonci. Neizmeren ocean svetlobe se zliva na nas od vseh strani. Tu ni noči, tu so dežele večnega dne!

Kroglastih kopic poznamo komaj sto. Najbrže je njihovo število večje in so le temne, nepresojne meglice vzrok, da jih ne vidimo. Od našega sonca so silno daleč. Do najbližje rabi svetloba nad 20.000,

do najbolj oddaljene pa milijon let.

Mimo teh velikanskih in silno oddaljenih sončnih družin, katerih značilna okrogla oblika izdaja posebno in nam popolnoma neznan zakonitost njihovega notranjega ustroja, premore nebo veliko število drugih kopic. Te nimajo nikake značilne oblike ter so neprijemno revnejše z zvezdami, ki so dostikrat prav na široko raztresene po prostoru. Semkaj spadajo Gostosevci, mična skupina drobnih zvezd, vidna od jeseni do pomladi.

*

Rimska cesta tvori z našim Soncem, z vsemi zvezdami, ki nam sijajo na nebu, z meglicami in zvezdnimi kupi popolnoma samostojen sestav. Ima približno obliko leče. Ne daleč od njenega središča kroži naša Zemlja okoli Sonca. Novejši izsledki so pokazali, da meri v dolžino najmanj 300.000, največja debelina pa 30.000 svetlobnih let. To-rej je njena dolžina skoraj desetkrat daljša od debeline.

Da bi dosegli mejo Rimske ceste, bi romali z žarkom najmanj 150.000 let. Malo predolga je ta doba za življenje človekovo. Žarek se nam zdi sedaj počasen kot polž. Kako bi premerili te neznanske daljave? Le iskra duha, naša misel premore kaj takega. Ona ni pokorna ne času ne prostoru. V hipu se potopi v davno preteklost, še hip, in že je v daljini bodočnosti. Sedaj se mudi na tej zvezdi. trenotek nato je že bogve kje.

Prenesimo se v mislih na rob Rimske ceste! Kot bi trenil, smo na tisoče svetlobnih let daleč v prostoru. Nobene sledi ni ne o našem Soncu ne o njegovih sosedih. Strašna razdalja jih je izbrisala. Za nami se razteza preko polovice neba srebrni pas Rimske ceste. Le tu pa tam hiti kako sonce po svojih samotnih poteh. Pred nami pa se razprostira praznina brez primere. Kakor daleč sega oko, ne vidimo nobene zvezde. Ni pa nebo popolnoma črno, posuto je z milijoni majhnih meglic. Večina ima spiralno obliko. Znanost je dognala, da niso iz plinov, temveč da jih sestavlja na milijarde sonc, na milijarde svetov. Zato jih imenujemo osvetlja. V bistvu niso drugega kot tuje Rimske ceste.

Spiralna meglenica v ozvezdju Lovskih psov. To je tuja Rimska cesta ter je, kakor naša, sestav nepreštevnih sonc.

Razdalje med osvetji so največje, kar jih poznamo. Zato ni čuda, da se sijaj njihovih sonc zlije v nejasno, svetlo pego, ki napravi vtis meglenice. Ena najbližjih je slavna spirala v ozvezdju Andromede. Že z golim očesom jo moremo opaziti. Od nas je oddaljena nad 800.000 svetlobnih let. Od onih osvetij pa, ki še narišejo neznatno pego na fotografski plošči najmočnejših daljnogledov, sodijo, da potrebuje svetloba kakih 150 milijonov let, preden dospe na Zemljo.

Človeški razum nikoli ne miruje. Niti te neizmerne daljave mu ne zadostujejo, vedno sili naprej in grabi po neskončnosti. To je njegova pravica. Saj je dejal že slavni Francoz Pasteur:

„Kaj je onkraj? Ni vredno odgovarjati! Onkraj so pač zopet nedogledni prostori, neizmerljivi časi in brezštevilni svetovi. Tisti, ki govori o neskončnosti — in ni ga, ki bi ne pomislil kdaj nanjo — združi v tej besedi toliko nadnaravnosti, kolikor je ni v vseh čudežih na svetu. Kajti neskončnost ima dvojno lastnost: Vsakemu človeku se zastavlja sama od sebe, pa je vendar nihče ne more doumeti.“

ULYSSES Z ITHAKE

Komedija v petih slikah, spisal Ludwig Holberg.

Po Jacobsovi priredbi predelal Niko Kuret.

DRUGA SLIKA.

Napis: To je Troja.

Kilian sam: Aj, aj, kako čas mine. Dospeli smo že do Troje in smo tedaj štiri sto milj daleč od naše domovine. Če bi ne videl na lastne oči mesta pred sabo, bi skoraj mislil, da živim v začarani deželi. Ampak je stvar pravilna in v redu, zakaj tukaj (pokaže s prstom) leži Troja. (Vzame vžigalice, upali in posveti.) Vidite, gospoda! Tukaj je z velikimi črkami zapisano: To je Troja. In že prihaja Trojanec. Izprašati ga moram, da izvem, kako je kaj v mestu. — Dober dan, prijatelj. Odkod prihajate?

Trojanec: Iz Troje.

Kilian: Pravili so mi, da se nahaja v Troji prav lepo dekle, po imenu Helena. Ali ste kdaj kaj slišali o njej?

Trojanec: Pač. Odkod pa ste, prijatelj, da to vprašujete?

Kilian: Inozemski trgovec sem. — Kakšni ljudje pa so Trojanci?

Trojanec: Revni so in hkrati naduti. Če ima kateri dva solda v žepu, za nič na svetu ne bo hodil peš.

Kilian: Tudi pri nas je tako.

Trojanec: Pri nas je največja čednost ta, da več zapraviš, kakor pa zaslužiš.

Kilian: Pri nas tudi. Kakšen pa je potem konec?

Trojanec: Konec pesmi je ta, da prideš na kant in sežeš po beraški palici ali te pa posadijo upniki v keho.

Kilian: Pri nas niti za las drugače. — Kaj pa, ali so vam ženske kaj pridne?

Trojanec: Pridne so že, ampak prida jih nič ni. Na pudru in na kremah napravijo več kot na hrani.

Kilian: Prav kakor pri nas. — In ali imate kaj čedne ulice?

Trojanec: Da, v mesecu juliju so prav čiste. Ali v ostalih mescih se pogrezaš v blato. Ampak to traja samo enajst me-

secev, to hitro mine. Če bi se dalo tako urediti, da bi nikoli ne deževalo, bi sploh ne našel bolj snažnega mesta, kot je naše.

Kilian: Prav tako kot pri nas. — In ali so vaše ženske kaj ničemurne?

Trojanec: Bog varuj! Ampak vse so enako nobel oblečene, da ne ločiš gospe od dekle.

Kilian: Prav kakor pri nas. Zato znajo seveda izvrstno gospodinjiti?

Trojanec: Ne kaj posebno.

Kilian: Torej imajo bogate može.

Trojanec: Bedak! Ali so suknarji in šivilje zastonj?

Kilian: Tudi to je res. Pri nas ostane komaj za pol litra cvička na dan... — In vaši posli? Ali so kaj zvesti in marljivi?

Trojanec: Od sile. Posli so pri nas tako urni, da po dvanajstkrat na leto menjajo službo.

Kilian: Pri nas ni nič drugače.

Trojanec: Ampak zdaj moram iti, prijatelj. Sluga sem.

Kilian: Ali naj res verjamem, da si mi sluga?

Trojanec: I, nikakor ne. To rečem kar tako iz navade.

Odide.

Kilian: Tudi pri nas imamo tako navado. — Greh je, da se vojskujemo s takim narodom, ki nam je v vsem tako enak. In vrhu vsega zavoljo dekleta, ki niti mlado ni več. Ampak preveč smo se že pripravili na vojsko, da bi se mogli vrniti meni nič tebi nič. Sedaj sem pa razmere v mestu dosti natanko spoznal in komaj verjamem, da bi mogli vzdržati osemdnevno obleganje. Najvažnejše, kar mora general upoštevati, je, da natančno izve za položaj sovražnika. In ko bomo mesto zavzeli, bosta Ulysses ali Holofernes, kakor je že navada, odnesla slavo, mojega imena pa morda niti v

časopisih ne bodo omenili. Eh, zguba je, če nisi sam šef. Ampak kaj vidim! Naša vojska je že vsa nastopila!

Vojska, to je, kakih pet ali šest mož v vojaški opravi z velikimi lesenimi meči čez ramo prikoraka in se postavi. Spredaj gresta Holofernes — ki je sedem komolcev dolg — in Ulysses.

Holofernes, strašen vojščak, takole nagovori svoje vojščake: Hrabri junaki! In vi, zvesti in vrli moji tovariši! Znan vam je namen našega sedanjega vojnega pohoda. Nismo prišli zato, da zavzamemo mesto, da pustošimo dežele ali si nabereмо bogastva, marveč je naš namen samo in edinole, da maščujemo dekliški rop. Mene si vzemite za zgled: borite se kakor levi in držite se trde discipline. Najvažnejše pa je, da ne pozabite, kaj je tempo. Tempo je: ena, dve, tri. Tega se morate strogo držati in udariti morate vsi hkrati na torbico z naboji. **(Šteje:)** Ena, dve, tri! **(Udarijo po torbicah za patrone.)** Če se tega natanko ne držite, ne dam počenega groša za vse drugo.

Ulysses: Ampak poslušajte, gospodje! Preden začnemo z obleganjem, bi bilo kazno, da pošljemo tega mojega zvestega Kiliana z oljkovo vejico v roki h kralju Priamu ter ponudimo mir pod pogojem, da nam vrne lepo Heleno.

Vsi s kimanjem pritrdijo temu predlogu.

Kilian: Ali, gospodje! Zelel bi, da izberete rajši drugega odposlanca, zakaj lahko bi se zgodilo, da bi mi kralj Priam, ki je, kakor pravijo, kaj nagle krvi, odsekal glavo. In predstavljajte si: odposlanec brez glave . . .

Ulysses: Tu pač ne bo nevarnosti, Kilian. Zakaj če tebi odseka glavo, storimo mi isto dvajsetim najuglednejšim Trojancem, ko nam pridejo v roke.

Kilian se kislo nasmeje: To bi bilo gotovo prav izvrstno maščevanje. Ampak bojim se, da nobena od tistih dvajsetih glav ne bo prava za moj trup . . .

Ulysses: Le pojdi, mednarodnega prava ne bo kršil.

Kilian: Če tako menite, pa pojdem.

Ulysses: Mi se medtem z vojsko umaknemo.

Odkorakajo ob strani v ospredje.

Kilian, sam sredi odra: Kje pa naj sedaj v vsej naglici iztaknem oljkovo vejico? Tule leži k sreči. **(Najde metlo in jo vzame v roko. Gledavcem):** Nikarte gospoda, to zares ni metla! Saj vendar niste slepi? Samo pogledjte, ali to ni prava oljkova vejica? Imeli bi pač lahko nekaj več respekta pred odposlanecem, da se mu ne bi tolikanj smejali! Kaj pa si vendar domišljate? Ali mislite, da vam bom za bedaka? **(Užaljen se obrne.)** Sedaj grem v Trojo. **(Potrka na vrata levo v ospredju.)**

Helena odpre: Kdo pa je tako predrzen, da v vojnem času s takšno silo razbija po trojanskih vratih? S kom hočete govoriti? Jaz sem princezinja Helena.

Kilian: Ah, premilostljiva princezinja, oni sami so se potrudili? Ne vem, ali me še poznajo?

Helena: Zdi se mi, da sem vas že videla.

Kilian: Jaz sem izredni pooblaščen poslanik plemeniti Kilian.

Helena: Da, sedaj se spominjam. Ti si velikega Ulyssa sluga.

Kilian: Najpokornejši sluga — poprej že, ampak sedaj ne več. Sedaj sem izredni odposlanec vse vojske in moj šef je samo veliki Holofernes, ki je dolga sedem komolcev in tri četrti. **(V slabo prikritem strahu.)** Vsa armada se postavi zame, če je treba, zakaj njihno visočanstvo mora vedeti da poslaniki ne rasto kakor jabolka na drevju.

Helena: Dvomim sploh, ali je kje najti poslanika, ki bi bil tako izreden, kakor si ti. Kaj pa imaš sicer povedati?

Kilian: Sporočiti moram od generala Holofernesa, ki je dolg sedem komolcev in tri četrti, služben pozdrav in prositi moram kralja Priama, naj blagovoli vrniti Vaše visočanstvo. Ali pa mora pričakovati obleganje.

Helena: Kralj Priamus je prisegel, da me ne da nazaj, dokler lahko en moški v Troji nosi orožje.

Kilian: Ah, ubogi Trojanci, torej boste morali še danes pobarvati svoje obzidje z lastno krvjo. Odhajam tedaj in si obujem škornje, zakaj že jutri kanim do kolen bresti po trojanski krvi.

Počasi se vrne do vojske in govori z Ulysem.

Helena: Nesrečna ura, ko sem se rodila! Srečnejša bi bila, da sem se rodila grda in pokvečena. Potem bi živela mirno in veselo, medtem ko me sedaj vse ženske, celo boginje same, sovražijo in mi zavidajo. (Joka in spet izgine v vratih.)

Ulyses stopi naprej. Vsi vstanejo: Hrabri junaki! Prisiljeni smo tedaj, da napademo mesto z vso silo. Vendar mislim, da bo najbolje, da se izognemo nepotrebni izgubam in da po stari, hvale vredni navadi eden izmed nas pozove enega izmed Trojancev na dvoboj. Dobro vem, da se vsak izmed vas poteguje za lovorov venec in gorí od poželenja, da bi si priboril častni steber, ki je zmagovalcu pri potomcih v večem spomin. Zato bo najbolje, da se izognemo zavisti in sovraštvu med nami in da za to čast kockamo. Kogar poišče sreča in mu določi boj, naj ga ne zasleduje naša zavist. Plemeniti, hrabri junaki, kaj pravite k temu mojemu mnenju?

Udarijo po ščitih in vzklikajo v znamenje soglašanja.

Holofernes: Kocke sem! (Kocka.) Tri! — Prekleta. Še enkrat! — Ena.

Ulyses mu vzame kocke: Ven!

Kocka.

Vojska stoji naokrog in gleda: Ena! Spet kocka.

Dve!

Ulyses: Premalo! (Da kocke Kilianu.)

Kilian jih ne sprejme: Nepotrebno bo pač, da kockam, saj ne sodim k vojaštvu, ampak sem docela civilna oseba.

Ulyses hudomušno, položi mu roko na ramo in mu prigovarja: Aj, Kilian! Prehudo te imam rad, da bi ti jemal pri-

ložnost, kako izkazati svojo čast, in ti hotel preprečiti, da ti sreča ne bi potisnila venca na čelo!

Kilian širokoustno: Ali mislite, mi-lostljivi gospod, da me je strah? O, jaz bi celo Hektorja prevzel na svojo vest! Ali to je nemogoče. Saj sami veste, kakšne brezbožne jezike imajo ljudje. Saj jim je človek že tako preveč v zobeh. Poreko namreč, da smo znoreli, ko smo pustili dom, žene in otroke na cedilu samo zato, da bi spet dobili žensko, ki ima že celo leto drugega. In medtem... Ampak naprej ne smem govoriti... Kdo ve, kakšne nam uganjajo naše žene, ko nas ni doma. Poznam moža, ki je tako dolgo potoval po tujih deželah, da bi našel sina, ki so mu ga bili ugrabili, da je, vrnivši se domov, našel štiri druge sinove... (S smehom.) In ni bil tega nič kaj vesel.

Ulyses: Ukazujem ti, da précej vržeš!

Kilian zastrašen kocka.

Holofernes: Bravo, vseh šest!

Vsi se odkrijejo in reže.

Ulyses: Dobil si.

Kilian: Précej sem vedel, da me bo zadelo. Stavim, da te kocke niso prave. V svojemu življenju dozdej nikoli nisem vr-gel vseh šest pik!

Ulyses: Ne delaj mi sramote, Kilian. Poprej sem te slavil pri generalih zaradi tvoje hrabrosti. Brž, pripravi se za boj! Vzemi moj lastni meč, ki je popleskan z zmajevo krvjo. (Mu ga da, Kilianu šklepečejo kolena.) Nikar se tako bedasto ne postavljaš. Človek bi mislil, da se bojiš.

Kilian: Jaz se zares ne bojim, ampak slehernik ve, da sem jaz politikus. Zato se ne smem spuščati v noben dvoboj. Kot civilna oseba se hočem ravnati po postavi in pravici, dam se tudi policiji pretepsti in zaklati. A da bi se v dvo-boju bojeval, to je madež za moj civilni položaj.

Holofernes: Postavimo ga pred vojaško sodišče. Z dobroto ga ne premakne-mo.

Kilian naglo: Ne. Preden me postavite pred vojaško sodišče, se rajši vdam. Eno si pa izgovorim, in sicer samo to, da se me tisti, ki naj se z njim spustim v dvoboj, ne dotakne, zakaj proti Društvu narodov je, če kdo poslaniku samo las skrivi.

Holofernes: Da mu preženem vse diplomatske muhe iz glave, ga imenujem za majorja.

Kilian mu naskrivaj pokaže pest: Sam vrag ti je dal to pamet!

Okomatajo ga z mnogo prevelikim oklepom. Vsi mu voščijo srečo in ležejo spet spredaj ob stran.

Ulysses: Če se povrneš kot zmagovalec, ti ne uide lovorov venec.

Kilian, sedaj sam na sredi odra: Vrag naj vzame tistega, ki si je vojsko izmislil. Saj je vendar noro, da si ljudje sekajo glave, ne da bi se poznali. **(Gledavcem):** Ali pa si morda vi želite pridobiti lovor? **(Ponudi svoj meč):** Prosim, vzemite. Jaz se rad umaknem. — Nihče? Nikomur ni za lovor? Škoda!

(Sede in premišljuje.) Če bi se le dala ta junaška sodrga kako speljati na led.

(Premišljuje, potem se mu posveti.) Kako, če bi poskusil iztahniti Párisovega slugo Markolpha? Večkrat sva skupaj krokala na Ithaki. Tedaj sva se pobrala. Stisnil mu bom nekaj kovačev v roke, zato da bo naredil, kakor da beži pred mano. **(Gre do vrat in kliče:)** Poslušajte, o Trojanci! Nekaj važnega imam govoriti z Markolphom. Pošljite ga venkaj!

Markolph se pokaže v vratih.

Kilian: Sluga, Markolph!

Markolph: Sluga Kilian! **(Se smeje.)** Kako si pa ti zlezal v ta oklep?

Kilian junaško: Kakšno nemarno vprašanje pa je to? Ali ni prav, da si v vojnem času oborožen? Tudi ti imaš nekakšen zobotrebec za pasom.

Markolph: Zakaj pa ste prišli s takšno vojsko, da oblegate naše mesto? Zdi se mi, da ni truda vredno, če zaradi ženske uganjate takšno reč.

Kilian: To tudi jaz mislim. Bil sem danes tako prost in sem to svojo misel povedal generalu Holofernu v brk. Ti in jaz sva sicer samo slugi, ampak mislim, da sva edina, ki sva v mestu in zunaj mesta še pri zdravi pameti.

Markolph: Jaz res ne vem, kaj je na Heleni lepega. Videl sem na Ithaki ženske nižjega rodu, ki so bile dosti bolj čedne kakor ona. Posebno sem bil dobro znan z žensko, ki ji je bilo ime Polidora in je stanovala v vogalni hiši nasproti egiptskega stebra.

Kilian: Žensko z imenom Polidora?

Markolph: Da, Polidora.

Kilian: Ki je stanovala v vogalni hiši?

Kilian: Prav nasproti egiptskega stebra?

Markolph: Kako sem rekel. Ali zakaj si tako prepadel? Saj menda vendar ni bila to tvoja žena?

Kilian: Da, moja žena je. Zlodej naj jo zato potiplje, ko se spet vrnem domov.

Markolph: Žal mi je, brat, da sem te varal.

Holofernes pri armadi: Kaj naj neki to pomeni, da se tako dolgo pomenkujeta, preden se spopadeta?

Ulysses: Mislim, da drug drugemu naštevata svoje pradede in njihova slavna dela, preden se spopadeta.

Kilian: Ampak poslušaj, ljubi Markolph, saj ti rad odpustim tvoj greh, če meni izkažeš uslugo.

Markolph: Kaj pa?

Kilian: Naša vojska me je proti moji volji poslala, da izzovem Trojanca k dvoboju. Saj veš, Kilian je imel zmeraj dovolj poguma, da je stopil svojemu sovražniku pred oči. Ali eno ti pa moram povedati, preljubi bratec. Kaj bi me naj ganilo k temu, da bi tebi, ki mi nikoli nisi nič žalega storil, zavil vrat? To bi bilo vendar barbarsko, da se tako izrazim, nekulturno. Zato te prosim, delaj se tako, kakor da bi se z menoj boril. In potem — béži . . .

Markolph: Bežati?

Kilian: Da, béži. Stori pač, da izgineš.

Markolph: Zakaj?

Kilian: Storil mi boš s tem veliko uslugo. In sam vendar nič ne izgubiš. Saj Trojanci ne vedo, zakaj si prišel iz mesta, moji pa čakajo izida dvoboja.

Markolph: In ti mi obljubiš, da mi očuvate družino, če bi zavzeli mesto?

Kilian: Da, prisegam ti!

Zadoni trobenta. Spopadeta se. Vojska pade na kolena in moli za srečen konec. **Ulysses** in **Holofernes** gledata dvoboj.

Ulysses: Hej, dobro se drži, Kilian! Naša čast zavisi od tvojega boja!

Kilian, ki ga Markolph nekoliko prehudobno pritiska: To ne velja, stoj!

Ulysses: Gorje, konec je z njim. Nasprotnik zmaguje. Ali mu naj gremo na pomoč?

Holofernes: Ne, to bi bilo proti vojnim pravilom.

Medtem je Kilian dopovedal Markolphu, naj beži. Markolph izgine v mestu.

Ulysses: Saj tudi ni več treba, vidim, spet si je opomogel. Pogum, pogum, Kilian, zmaga te čaka!... Nasprotnik beži... Zmaga je naša!

Vse vstane in veselo vpije, Kilian je zasledoval Markolphu do vrat. Vojaki dvignejo Kiliana na rame in ga v triumfu odnesejo v taborišče. Med trobentanjem mu položi Holofernes venec na glavo. (Dalje.)

MEMOR:

Z VERNIMI DUŠAMI

V meglò in dež zvonovi pojó —

Vsi sveti so v deželo prišli,

vsi sveti z vernimi dušami,

ki tiho nas obiskujejo.

Roké proseče nevidno iztezajo

— o, kako so uboge te roké,

ki so tako dobre, dobre bilé —

in v naša srca segajo.

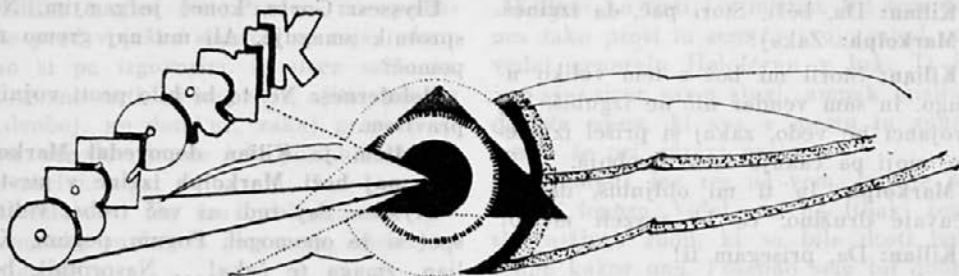
In srce, če je kamen, se topi

in človek mora na dolgo pot

in klicati: „Usmili se, Gospod!“

pred vrati nebeškimi . . .

NOVE KNJIGE

Sigrid Undset: Kristina, Lavransova hči. Roman. I. Venec. Str. 574. Cena kart. Din 70.—, vez. Din 80.—; II. Žena. Str. 553. Cena kart. Din 85.—, vezana Din 95.—; III. Križ. Str. 599. Cena kart. Din 85.—, vez. Din 95.—. Ljubljana 1935-35. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. Leposlovna knjižnica 11, 15, 19. Prevedel Josip Prezelj. Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani. — Veseli moramo biti in hvaležni prevajalcu in založnici, da smo dobili to nordijsko veledelo, ki spada med najpomembnejše v svetovnem slovstvu, venčano 1928 z Nobelovo nagrado. Pisateljica Undset se je rodila 1882 v Kalundborgu na Danskem, a se je komaj dveletna preselila s starši v Oslo (Kristianijo), kjer je bil oče arheolog v muzeju. Enajstletni ji je oče umrl, nakar je obiskovala trgovsko šolo in bila potem nastavljen kot kontoristinja pri nekem podjetju. Leta 1907. je spisala svoj prvi roman „Fru Marta Oulie“, ki ga je kritika priznala, nato je 1909 dobila državno stipendijo, potovala v Italijo, se 1912 poročila z norveškim slikarjem Svarstadom, 1924 je bila v Hamarju na vse svete sprejeta v katoliško cerkev. Sedaj živi na svojem posestvu Bjerrebäku v Gudbrandski dolini. — V svojih mladostnih delih da izraza vseskozi naturalističnemu svetovnemu naziranju — primerjaj roman „Jenny“ iz l. 1911., katerega imamo tudi že prevedenega. — To smer zaključuje 1914 roman „Vaaren“ — Pomlad. V naslednjem delu „Drobci čarobnega zrcala“, ki vsebuje dva romana

„Gospa Hjelde“ in „Harriet Waage“ (1917) se pa že kaže njen preobrat v religiozno pojmovanje in gledanje življenja. V tem duhovnem stanju se je pisateljica poglobila v preteklost svoje norveške domovine, ko je bila še katoliška, in je v letih 1920-22 spisala in izdala veličastno trilogijo „Kristan Lavransdatter“. Dejanje tega romana se godi v 14. stoletju. V „Vencu“ se seznanimo z družino Lavransa Björngulfsöna in s Kristino v dekliški dobi doma in v inštitutu ter njeno ljubeznijo z Erlendom Nikulaussönom, čeprav je bila zaročena po očetovi volji s Simonom Andressönom. V „Ženi“ živi Kristina, poročena z Erlendom, življenje, polno bridkosti, razočaranj in porazov, a se ga vendar oklepa z vso strastjo svojega bitja, kar vidimo tudi še v „Križu“, ko je Kristina predvsem mati, dokler se po Erlendovi smrti ne umakne v samostan in končno ne žrtvuje iz ljubezni do bližnjega svojega življenja. — Da je pisateljica podala pokrajino, dobo in ljudi z mojstrsko roko, bi bilo odveč povdarjati, pač pa moramo povedati, da je problem, ki ga rešuje, tako živlenski, da je danes še prav tako pereč, ko v onem davnem stoletju srednjega veka. — Undset se je pripravljala za „Kristino“ in za „Olava Audunssöna“, roman v štirih delih, ki se godi v 15. stoletju, z romanom „Vigaljet in Vigdis“, kateremu je zajela snov iz zgodnjega srednjega veka. Zadnja njena romana sta „Gymnadenia“ in „Goreči grm“. — Prezljev prevod „Kristine“ se prav lepo in gladko bere in le redko naletiš na kako malenkost, ki bi se dala

še izgledati. Knjigo priporočamo s pristavkom, da bi jo dali v roke le odrasli mladini, v srednjih šolah le oni iz najvišjih razredov.

N A Š I Z A P I S K I GROBNI NAPISI.

Ako greš „na ono tiho domovanje, „kjer mnogi spe nevzdravno spanje“, in prebiraš na spomenikih napise, ti prenekateri poleg vere v posmrtnost priključijo iz groba pokojnika z vso značilnostjo njega samega in njegove dobe.

Tak značilen napis ima na spomeniku neki angleški kemik, ki je umrl v Londonu koncem 18. stoletja. Glasi se: „Tu počiva, da se amalgamira, združi s prahom usedlina, caput mortale, terra damnata kemika Johna W. V. — Življenje mu je bilo laboratorij, v katerem ni mogel eliksirja svojega bitja niti ugotoviti niti ločiti. Njegovi upi so spuhneli v dim kakor Merkur v ognju, našel je malo srebra in ga ni mogel pretvoriti v zlato. Bil je na tem, da najde arcanum vitae, ko so se njegove prvine nenadoma razkrojile in se je radical fluidum izčrpal do zadnje kapljice. Videl je, kako je shlapela lahka kvintesenca, ki je bila 65 let neprodušno zaprta v retorti njegovega telesa. Naj bi očiščena in sproščena našla mesto v svojem naravnem recipientu v nebesih, naj bi ušla vretju, kipenju, smodu in plavžu onega sveta in naj bi se nasitila v uživanju raja do velike resurekcije, do izhlapenja, povapnenenja in sublimacije vseh stvari.“

*

„Aproximavit sidera“ — približal nam je zvezde — pove napis optiku Jožefu Frauenhoferju (1787 — 1826).

*

Krištof Wren (1652 — 1725), največji stavbenik svoje dobe na Angleškem, ki je poleg 60 pomembnih javnih stavb zgradil tudi veličastno St. Paul church — katadrelo sv. Pavla — v Londonu, ima v njej napis:

„Si monumentum requiris — circumspice!“ — Če iščeš spomenik — poglej okoli (sebe)!

Benjamin Franklin si je sestavil napis za svoj nagrobni spomenik: „Tu počiva telo tiskarja Benjamina Franklina — enako platnicam stare knjige, iz katerih so iztrgali vsebino in jo oropali naslova in zlate obreze — v hrano črvom, vendar se delo samo ne izgubi, temveč bo, kot veruje, nekoč izšlo v lepši popravljeni izdaji avtorjevi.“

P O M E N K I

Petrovskij. Oris „Jesenskega jutra na kmetih“ je stvarno pač zadet, vendar preveč šolski pa še na Reymontov, ki ga imate v drugi čitanki, tako močno spominja. Upam, da ta pošiljka ne bo zadnja, ker po njej sodim, da napišete lahko še marsikaj dosti boljšega!

Vasilij. Motiv Vaše „Tragedije“, ki ste jo prav lepo zajeli in izpeljali, kaže, kako Vas zanimajo sodobni socialni problemi. Rad bi priobčil, a pomislek imam, da se ne bi kdo spotikal, češ, čemu pogrevati take bridke zadeve v dijaškem listu. Lahko se zglasite osebno, pa se pomeniva kaj več!

V. F. Škoda, da ste poslali samo „Gorsko jutro“, ko ste vendar, kakor pravite, „napisali že več stvari“. Pesem je v splošnem dobra, le mestoma moti vsakdanja, obrabljena dikcija. Pošljite drugič kaj več, da Vam laže povem, kar želite, in da morda tudi kaj izberem.

Mirijam. Kaj, če bi poskusili v tradicionalni obliki peti? Svobodni verz se Vam namreč ni posrečil. Obe pesmi sta šibki in presentimentalni stvarci, ki bi še oblikovno dognani ostali neznatni.

Tomo Kraški. V pesmih, ki se na splošno gladko bero, me moti vsakdanji jezik. Videti je tudi, da niso „hčerke trenutka“: pozna se jim trud in napor in je zato v njih nemalo prisiljenosti in narejenosti, kar odbija. Črtica „Kazen“ je preneznatna, vendar kaže, da se boste nemara v prozi bolje obnesli. Pošljite še kaj, a bodite že sami strog sodnik!

Lojze. Preveč razvlečen se mi zdi Vaš spis o „Lukovi jami“. Kramljati pač znate in prislovične ribniške šegavosti se ne marate otepati, zato pa je bistvo stvari —

Lukova jama trpela v razmerju 4 : 1. Predelajte in če imate kaj slik, priložite pa pošljite „Slovincu“, ki je, kot veste, že večkrat poročal o podzemskih jamah in delu naših jamarjev. Če se še kaj oglasite, pošljite kaj krajšega. Rad bi, da bi bil list čim bolj raznovrsten, ker dolgi sestavki brž 24 strani požrejo. In še to: pišite samo na eno stran!

Vera Romanovna. „Ob poznih večerih“ in v „Noči“ obdelujete nekako isti motiv, ki je hudo romantičen, a vendar plehek radi prepovršne izpeljave. „Nagelj“ se mi zdi boljši, ker dehti pravo, čeprav nekoliko sentimentalno življenje. Na vsak način ste v prozi boljši ko v pesmi, dasi ni izključeno, da boste kdaj še kaj lepega zapeli.

Jože K. Gotovo ste čakali odgovora, ki pa je zadnjič izostal. Vidite, da gre. V zadnji pošiljki pa ni bilo nič takega, kar bi me zadovoljilo. Upam, da se boste

poslej še češče oglašali in da bom lahko še marsikaj izbral.

P. Gaber. „Poletno jutro“ bi se dalo mogoče nekoliko opiliti. Zastavljeno je dobro, a proti koncu izzveni nekam prazno in neubrano. „Rajnim“ je kljub akrostihonu — ali pa prav zato slabša. Morda pa prihodnjic kaj boljšega?

Zoran. Vašo „Noč“ bom skušal malo ugledati in jo potem priobčim. Drugič pošljite kaj več, da bom lahko izbral.

Risarjem in fotoamaterjem: Kdor se skuša na polju upodabljačo umetnosti ali hodi s kamero po svetu in je kaj lepega ujel, naj svojega dela ne skriva, pošlje naj ga uredništvu „Mentorja“, ki bi rad svoje ilustracije prinašal iz vrst dijaških naročnikov sotrudnikov. Seveda, sami morate že presoditi, ali je Vaše delo, original ali pa fotografski snimek, res toliko uspelo in zanimivo, da bo moglo v list, kjer bi zanimalo tudi druge.

ZANKE IN UGANKE

(Čampa)

1. DVE BESEDI.

Če s črko s pričnjam se,
moj glas do konca gre svetá;
ako pa z g zapišem se,
sem kraj, kjer misli so doma.

2. POSETNICA.

TONE MARTIČ

Kaj dela ta dijak?

4. KONJICEK.

Ka-	ves	ge	mu-	to-	be-	ne
slo-	ka.	dar	no-	mar,	ma	va-
njih	rok	in	šem	je	gre	na
Krylov	ni	trud	od	stvar	ri-	sa-

Rešitev in imena reševalcev v prihodnji številki. Poslej naj se pošiljajo rešitve vsaj do 20. vsakega meseca.

1. Številnica: L, oje, gruda, grablje, Ljubljana, Krajina, Kralj, ena, a —: Ljubljana. 2. Črkovnica: Domovina vedno mislim nate in na neosovbojene brate. 3. Posetnica: Profesor: prirodopisa. 4. Saljivo vprašajne: Dijaška knjižica.

Prav so rešili: Uta Viktor, Ljubljana; Vegi Koloman, dijak, Maribor; Marinček Ivan, četrtošolec, Ptuj in Jug Franjo, Studenci pri Mariboru.

Novo, upravo izašlo!
Djačka enciklopedija,
Srednjoškolski repetitorij
i Kalendar za školsku
godinu 1935-1936.

na 380 strana sa 8300 podataka iz svih naučnih i praktičnih disciplina. Repetitorij cjelokupnog znanja u džepnom formatu. Sestavio ga prof. A. Marsić.

Meko vezan u cijelo platno sa zlatnim naslovom cijena Din 20.-

Dobije se u svakoj boljoj knjižari ili izravno kod nakladne Knjižare St. Kugli, Zagreb, Ilica 30.

Šalje se pouzecom ili uz unapred poslani novac franko.

NOVA ZALOŽBA
V LJUBLJANI
Kongresni trg št. 19.

SOLSKE POTREBŠCINE za vse šole, učila, zvezki, barve, risalno in tehnično orodje, nalivna peresa,

KNJIGE: šolske, leposlovne in znanstvene. Tuja literatura v vseh jezikih. Cankarjevi in Finžgarjevi zbrani spisi.

PO ZELO NIZKI CENI odlični prevodi iz klasične literature za šolsko čtivo. Kot pomožna knjiga dr. Jak. Kelemina: Literarna veda.

Pred nakupom

domaćih ali inozemskih knjig, revij, muzikalij itd. obrnite se na

Jugoslovansko
knjigarno
r. z. z. o. z.
Ljubljana
Predškofijo

Ima stalno bogat sortiment slovenskih in tujejezičnih leposlovnih ter znanstvenih knjig ● zbirko žepnih slovarjev in učbenikov ● šolske knjige ● **Naročniki** knjižnih zbirki (Leposlovne - Ljudske knjižnice ● Zbirke domaćih pisateljev in Kosmosa) uživajo pri nakupu knjig domaće zaloge ● **25% popust** (izvzemši šolskih)

Zahtevajte brezplačno cenike lastne založbe in knjižnih zbirki

LJUDSKA
POSJOJILNICA
V LJUBLJANI

registr. zadruga z neom. zavezo
Miklošičeva cesta 6

(v lastni palači)

obrestuje hranilne vloge po najugodnejši obrestni meri

NOVE VLOGE, vsak čas razpoložljive, obrestuje po 3%

? ALI POZNATE SLOVENSKO ZAVAROVALSTVO ?

Zadnja desetletja prejšnjega stoletja so v slovenski gospodarski zgodovini zelo važna. V konsumnih društvih in blagovnih ter kreditnih zadrugah je našel slovenski človek rešitev iz spon tujih kapitalistov in se osamosvojil.

V enem dolgo časa ni mogel stopiti na lastne noge — v zavarovalstvu. Naši ljudje so bili v tej važni gospodarski panogi često prepuščeni na milo voljo tujcev, ki so iz nesreče našega človeka kovali zlate kapitale.

Pa je šinila tudi tu rešitev v letu 1900 z ustanovitvijo samostojne slovenske zavarovalnice

Vzajemne zavarovalnice v Ljubljani

Tekom 35 let se je Vzajemna zavarovalnica v Ljubljani iz skromnih početkov razvila v mogočno gospodarsko podjetje, ki ima v elementarnem oddelku 21 milijonov, v življenjskem pa 29 milijonov kritnih sredstev. Letni premijski donos znaša v elementarnem oddelku približno 10 milijonov, v življenjskem pa nekaj nad 5 in pol milijona.

Za enkrat vodi Vzajemna zavarovalnica naslednje panoge:

- a) **ELEMENTARNI ODDELEK.** požarno zavarovanje, steklo. jamstvo, kasko, nezgode vlom in zvonove.
- b) **ŽIVLJENJSKI ODDELEK.** življenjsko in rentno zavarovanje v vseh kombinacijah, dalje v posebnem oddelku
- c) **KARITAS.** posmrtninsko zavarovanje.

Slovenski izobraženec mora poznati zgodovino in pomen slovenskih gospodarskih institucij, da ve prav svetovati in prav tolmačiti vsakemu slovenskemu gospodarju, ki se z zaupanjem obrne nanj za nasvet.